

ԿԱՆՈՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԵՋ

Դ.

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ
ՀԱՅ ՏԱՐԱԾՈՒԹ ԴՊՐՈՑՈՒՆ

Ձ. ԸՆԾԱՍՏՈՒՆ ԸՍՏ ՄԱՄԵՏՈՒՆԻ

Ինչ որ փափաքելի է գիտնալ քահանայութեան և վարդապետութեան պատրաստուողներուն նախընթաց կեանքին նկատմամբ, զայն կը գտնենք Մաշտոցներու Ձեռնագրութեան կանոնին սկիզբը, խրատական գրուածքներ մէջ. գրուածքներ՝ որոնք թէ է սկզբունքով նոյն, բայց ձևով համաձայն են կամ տարբեր: Այսպէս, Մայր Մաշտոցին մէջ^(*) (երես 251բ-254) կայ խրատ մը Տաթևացի Գրիգորի անունով, ուր ձեռնագրողին վրայ պարտք կը դրուի քննել ընծայացուին ուսումնական կարողութիւնը, ուղղափառութիւնը, առաքինութիւնը, հասակը և այլն: Էջմիածնի Մաշտոցին մէջ^(**) (երես 24-25) գրուած է բոլորովին նոր, բայց շատ կարեւոր շեքս պատուիրանի, Գեորգ Դ. Կաթողիկոսին Ազգ. Մատենադարանի (Ղաւթիք) Ձեռագիր Թիւ 237 Մաշտոցը շեքսֆ ճովիւրիւղնէ մը ունի, որ գրուած է վարդապետական գաւազանի տւելութեան կանոնին վերջը, և սկիզբը Կղերիկոսներու նշն. ձեռնագրութեան, Առաքել Սիւնեցիի անունով (երես 221-245), որուն վերջին տառը նոյն է Կ. Պրլտոյ Մայր Մաշտոցի խրատին հետ:

Այս խրատը, որ Ազգ. Մատենադարանի ձեռագիրն մէջ անընդհատաբար ամբողջովին գրուած է վարդապետական Ձորիքտասան

Աստիճաններէն ետքը և փոքր աստիճաններու և քահանայական ձեռնագրութեան կանոնին սկիզբը, ճեպուղաց ճեպուրիւղնէ ի քահանայութիւնն հին. խորագրին տակ և Սիւնեաց Առաքել Եպիսկոպոսին անունով, Մայր Մաշտոցի մէջ երկուքի բաժնուած է: Ա. մասը գրուած է վարդապետական Ձորիքտասան Աստիճաններէն ետքը (երես 337բ-342ա), Առաքել Եպիս. Ի և Գր. Տաթևացիի անունով. Ե Տեք Առաքել անունով Սիւնեաց Եպիսկոպոսի եւ ի Տեք Դրիգոր քաջ հոնեստէ: Իսկ Բ. մասը գրուած է վարդապետական Ձորիքտասան Աստիճաններուն սկիզբը (երես 251բ-254), Ամբողջ խրատականը միանոյն գրչէ ելած է. մանր մունչը տարբերութիւնները ընդգործնակող գրիչներու արդիւնք են անշուշտ^(*):

Այս երեսը շատ հետաքրքրական է, որովհետեւ ընծայացուին պատրաստութիւնը նկատի առնուած է նշոյնիսկ իր մկրտութեանէն ետքը: Հսկել է քրիստոնէական կրթութեան և դաստիարակութեան մէջ ծրագիրն է այդ, որ կը կրկնուած է Սիւնեաց վարդա-

(*) Մայր Մաշտոցի մէջ, Վարդան Վարդապետի ատացի յաղագս քահանայութեան խորագրին տակ գրուածք մըն ալ կցուած է Առաքել Սիւնեցիի խրատականին Ա. մասին վերջը (երես 343ա-343բ): Վարդան Վրդ. Խորվիրապի վանքին մէջ գրած է իր շեքսոցը և զրկած է բոլոր հայոց պատկանող Եպիսկոպոսաց, որպէսզի ձեռնագրութեան օրը կարգան հրապարակաւ, ինչպէս նաև զգրողացական տղայոց. որ գիտենան թէ Երպիտի օտակալի և զարեւոյթի աստիճան կայ առաջի նշանաւ հայրն: Վարդան Վրդ. ի խրատին մէջ հետաքրքրական է ընծայեալներուն տարբեր խղիւղները. Թաղէտ ասաքեալի կանոնով, Կընտ. Եր Կանչէտն և զանապառն ձեռնագրէ քան իրենսն ամեն, ձեռնագրողն ալ, ձեռնագրեալն ալ կարգալոյծ ի ըլլան: — Ս. Գրիգորի կանոնով նախ օրհնելու է 15 տարեկան հասակին մէջ. 25 տարեկանին՝ եթէ պարեհիշտ է և բարի, օտակաւագ ձեռնագրեն. 30 տարեկանին՝ եթէ զատարեալ է ամենայն բարութեամբ, օրոց թառնին մասնացը Կընէ նախալէտ, քահանայութեան կը յօւնն:

Գալով կուսակրօններուն՝ արեղացուն, զոր յօժարի իւր կամօքն, 20 տարեկանին զլուխայն հաղնի և ի մայր և ի զինչոյ կորան, 30 տարեկանին արքեմաւոր օրհնին, որ է միակեացն, օրհնելու զկայսութեան և աղայանքին վրայ եթէ արեղայն յօժար քահանայ ըլլալ, պէտք է 40 տարեկանին օտակաւագ և 45ին ալ քահանայ ձեռնագրել:

(*) Գրիգ. Մեծ Մաշտոց Կոչեցեալ, տպ. Գ. Յ. Առապետ, Կ. Պոլս, 1807:

(**) Մաշտոց ձեռնագրութեան Կղերիկոսաց, Սարկիսապոյ և Գահանայից և Օրհնութեան Առաքելից և տալոյ զղաւազան Մասնաւոր և Ծայրագոյն իշխանութեան վարդապետաց, տպ. 1876, էջմիածին:

պետարանի շրջանակին մէջ. ծրագիր մը՝ որ վեր կը հանէ գարուն ոգին և ըմբռնումը առհասարակ քրիստոնէայ մանուկներու կըրթութեան և դաստիարակութեան, որոնք կը նուիրուին քահանայութեան և վարդապետութեան:

Ներկայացնենք այդ երեսին գլխաւոր գիծերը:

Մկրտութենէն ետքը ծնողներ իրենց զաւակը տուն կը տանին և կը կրթեն սերկիւղին Աստուծոյ: Եւ երբ կը բացուի տղուն լիցան, անոր կը սորվեցնեն. —

1. Աստուծոյ օրհնութիւնը. ամէն բանէ առաջ տղան Աստուծոյ անունը պիտի սորվի:

2. Երբ տղան կը զարգանայ հաւատով և ամէն բան կը հասկնայ, ցոյց կու տան անոր երկինքը, լուսաւորները, եզանակաց փոփոխութիւնները, բոյսերն ու տունկերը, ծառերն ու ծաղիկները և այդ զննեցիկ բաներով կը ճանչցնեն անոր Արարիչը:

3. Կը սորվեցնեն տղուն Երրորդութիւնը:

4. Հրեշտակներն ու՝ դեմքեր:

5. Նախածնողաց պատմութիւնը, աստուծոյ խաբուելին ու մեղանչելը:

6. Քրիստոսի մարգեղութիւնը, սկսելով Գարրիէի աւետումէն, ծնունդը, մկրտութիւնը, թաղումը, յարութիւնը, համբարձումը:

7. Քրիստոսի միւսանգամ գալուստը, բոլոր մարդոց յարութիւնը, վերջին դատաստանը:

8. Կը սորվեցնեն տղուն ամէն օր ժամ երթալ, որպէսզի տեսնէ եկեղեցոյ խորհուրդներն ու արարչութիւնները և հաստատուի հաւատքի մէջ:

9. Գէշ ու գարշելի բաները ցոյց տալ, որ ամէնայն, մեղք չգործէ և բարի ըլլայ միշտ:

10. Յիշեցնել մահուան օրը, հոգեվարքի ժամը և այլն:

Այս բոլորը կ'ըսուի ռեկուսի մանկութեան, զոր անշուշտ սկզբունքով պէտք է սորվեցնել եօթը տարեկան տղուն: Երբ տղան կը լրացնէ այդ տարիքը՝ կնքահայրը զայն կը բերէ եկեղեցի, շահմարիմքը և այլն ըսել տալէ ետքը հաղորդել կու տայ: Տղուն ծնողքը Աստուծոյ կը նուիրեն իրենց զաւակը Սեղանի առջև և կը յանձնեն զայն Երեսնալ եւ աստուածամեծոյ բանա-

նային մը, որպէսզի աստուածային բանիք սորվեցնէ:

Քահանան կը քննէ տղան և երբ տեսնէ որ վարժուած է պոստում մանկութեան, կը ձեռնարկէ աւելի բարձր նիւթերու:

1. Անոր միտքը կը վարժեցնէ ձկնել իմանալի բաներուն, թէ ի՞նչպէս Աստուծոյ շնորհը կը թափուի հրեշտակներու գոտիներուն վրայ և անկից ալ եկեղեցոյ քահանայութեան ինը գոտիներուն վրայ: Այս հաւատքով կը ճանչցուի Աստուած:

2. Կը սորվեցնէ հաւատքի մտքով իմանալիներէն ալ վե՛ր բարձրանալ, ուր է Աստուած, Որդի և Ս. Հոգի:

3. Հաւատքի բաները կը սորվեցնէ:

4. Կը սորվեցնէ Սրբոց վարքը: Վերը իմանալիները, վարք կենսիքը, այս երկու բաներուն վրայ միայն մտածելու է տղան. այս է պատճառը որ եկեղեցոյ մէջ ամէն օր Սրբոց վարքը (= Յայրմաւուրք) կը կարդացուի:

5. Կը սորվեցնէ մեղքերու խոտտումն ու թեման պէտքը:

6. Կը սորվեցնէ առաքինական գործեր, պահք, աղօթք, արթնութիւն, ոտնակացութիւն, ծնրադրութիւն, սրբասիրութիւն, ժուգութիւն:

7. Կը սորվեցնէ չափաւորութիւն (պարկեշտութիւն) ուստիւքի, խմելիքի, հագուստ-կապուստի մէջ, որպէսզի սորկրամու և պննդա չըլլայ:

8. Կը սորվեցնէ լուսութիւն և առանձնակեցութիւն, որպէսզի շատախօս և շատաշօյի չըլլայ:

9. Կը սորվեցնէ ժուգալ և համբերող ըլլալ առաքինական գործերու մէջ, այսինքն՝ քաղցի ու ծարաւի, մերկութեան և գետնախշտութեան, և այլ բաներու մէջ:

10. Կը սորվեցնէ հոգեկան շուք առաքինութիւնները. — Սահմանութիւնը, Արիւնութիւնը, Ողջախոսութիւնը և Արդարութիւնը: Այս բոլորը քահանան (= առաջնորդը = խոստովանահայրը) պարտական է տղուն սորվեցնել մինչև ձեռնադրութեան ժամանակը:

Եւ երբ կը հասնի կատարեալ հասակի, այսինքն՝ երբ Քրիստոսի պէս կ'ըլլայ 30 տարեկան, խոստովանահայրը կը քննէ զայն այլևայլ նկատուիներով թէ՛

1. Մորված է կոմսաւորութեան կարգն ու սահմանը. ով որ կրօնաւորութեան սահմանը չէ զիտեղ՝ չի կրնար այդ կարգին մէջ մտնել:

2. Քանանայութեան կարգն ու սահմանը գործքով որոշված է թէ խօսքով, խօսքով կատարեալ չ'ըլլար, գործքն ալ պէտք է:

3. Գործը յօժարութեամբ, ուղեւորով կ'ընէ թէ Քի հարկէն, առաջնորդին ստիպումով. երբ յօժարութիւն չկայ, հարկը վերցածին պէ՛ս՝ գործը երեսի վրայ կը մնայ:

4. Կը նայի թէ սրբատրութեամբ պիտի կրնա՞յ տանիլ իր վարքն ու կարգը: Եթէ չի կրնար, բայց կ'աղէ կարգաւոր ըլլալ, թող չ'ըլլայ:

5. Եթէ սրբասէր է, կամք և յօժարութիւն ալ պէտք է. ուրիշներուն օտարակամ լաւ չէ այս լուծի տակ մտնել:

6. Նայելու է թէ անոր մոլորութիւններ ունի՞ր որոնցմէ չի կրնար հրաժարիլ. եթէ ասանկ բաներ կան թող չ'օտանայ այս կարգին:

7. Մենդեհնէ մինչև այդ օրը անարատ պարհօր է: Բացարձակ անարատութիւն կը պահանջուի. նոյնիսկ խոտափնտութեամբ սրբութիւն անօգուտ կը համարուի:

8. Ամէն օր խոտափնտիւր:

9. Հեղ, հնազանդ, խոնարհ և երկուշած ըլլալ:

10. Անապական և անարատ կեանք վարել:

Ահա այն սկզբունքներն ու պայմանները, որոնց գործադրութեամբը միայն մէկը կրնար կրօնաւոր-վարդապետ ըլլալ Սիւնեաց Դպրոցին մէջ:

Արգիսթ կէտ առ կէտ գործադրուած են ասոնք. — Կարելի չէ բացարձակապէս հաստատուն պատասխան մը տալ. բայց ամէն պարագայի մէջ օգտակար է, մանաւանդ պէտք է որ օրէնքը խոտապահանջ ըլլայ. ասով միայն կարելի է ընծայացունի վրայ արժանաւորութիւնը կազմող աւելի որոշ յատկութիւններ փնտռել:

Եւ անշուշտ այս ըմբռնումով է որ ընծայացուն երկու անգամ հրապարակային քննութեան կ'ենթարկուի Ձեռնագրող և պիսկապոսին կողմէ, Այս հրապարակային քննութեան առաջին մասը թէն եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուի, բայց գեռ Ձեռնագրու-

թեան խորհուրդին բուն մասը չի կազմեր, այլ պարզապէս նախապատրաստութիւն մը, և քննութեան նիւթիւն ալ գրեթէ կրկնութիւններ են նախապէս արուած սկզբունքներուն և պայմաններուն: Բայց հրապարակային քննութեան երկրորդ մասը, որ կ'ընթիւ անուիով ծանօթ է, էական մասն է Ձեռնագրութեան խորհուրդին և լրումը ընծայացունի քննութիւններուն, ուր, ինչպէս պիտի տեսնենք, գլխաւոր հարցումներու վերաբերած են ընծայացուն տեական և գործառնական կեանքի վերաբերեալ խնդիրները:

Հրապարակային քննութեան առաջին մասը Մայր Մաշտոցի մէջ ալ կայ, որ զիտել տուինք արդէն, Գր. Տաթևացիի վերագրուած է: Այս քննութիւնը ընելու համար եպիսկոպոսը, ձեռնագրութեան օրը, անշուշտ կոչումէն առաջ, եկեղեցւոյ մէջ, աթոռ նստած, բազմութեան առջև, ճշգրտւած զգուշութեամբ պէտք է քննէ ընծայացուն և ծանրանայ սա՛ կէտերու վրայ:

1. Եթէ ընծայացուն տգէտ է, այսինքն՝ չունի քահանայական ուսումը, պէտք չէ ձեռնագրել. զգի տգիտութիւններ-անբանից է, և անբանն ոչ լինի քահանայ:

2. Եթէ ընծայացուն հերժուածող մըն է՝ պէտք է ձեռնագրել: Հիբաւածող բառը երկու իմաստ ունի. առաջին՝ ուղղափառութեան տեսակէտէն, Սրբոսի, Նետորի և Մակեդոնի պէս, իսկ երկրորդը՝ քահանայական վարքին արատաւորումը, որ կը յայտնուի իր պաշտօնին մէջ թերացումով, այսինքն՝ որ սխալ բաներ կը սորվեցնէ, անարժանեղբեր եկեղեցւոյ խորհուրդներուն կ'ընդունի:

3. Եթէ ընծայացուն գիտուն է և ուղղափառ, բայց առաքինի չէ, պէտք չէ ձեռնագրել. զգի թէ անարժան իցէ գործով, թէպէտ զամենայն գիտութիւնս ու նիցի, ոչ ձեռնագրեսցիլու: — Այս յօդուածը բացատրութեան մէջ առաքինութիւնը մեկնուած է սրբութեամբ. ենթական սրբութիւնն է. աստուածային իշխանութիւնը սրբութեան վրայ կը հանգչի. այս սկզբունքով երբ քահանայութիւնէն ետքը արբուքիւնը վերանայ, քահանայական իշխանութիւնն ալ ինքնին կը լուծուի:

4. Եթէ ընծայացուն արժանաւոր է:

բայց չափահաս չէ, պէտք է ձեռնադրել: Ձափահասութիւնը երեք կերպով պէտք է առնել. Հասակի, Կամփի եւ Սրբութեան: Իսկ ճկատարեալ հասակ՝ ԵՐԵՍՆԱՄԻՆԱՅԻՆ էր:

Ծ. Եթէ ընծայացուն բարեպաշտ ծնողաց և սուրբ անկողնի զաւակ չէ, պէտք է ձեռնադրել: Օտարազգի, ուրացողի և պտու-նիկի զաւակներ չեն կրնար ձեռնադրուիլ: [Այս սկզբունքը ընդունելով հանգերձ՝ քրիստոնէական, ինչպէս նաեւ Հայ Եկեղեցին, մեծապէս բարեփոխած են ատոր ըմբռնումը: Մեր Եկեղեցւոյ յատուկ կանոնի մէջ կ'ըսուի. որչափ ալ անօրին, բայց եթէ արժանաւոր են, պէտք է ձեռնադրել: Տղան մեղապարտ չէ իր ծագման համար. անչուլտ այս հիմը շատ ամուր է]:

Ծ. Եթէ ընծայացունի Խոստովանահայրը չի վկայի որ անոր արժանաւորութեան պէտք է ձեռնադրել: Այն խոստովանահայրը, որ կը ծածկէ և պատճառ կ'ըլլայ ձեռնադրութեան, պատասխանատու է:

7. Եպիսկոպոսը ընծայացունի պէտք է յիշեցնէ մարգարէական պատգամին համեմատ՝ թէ ինքն դու կը կարգուի ժողովըրդեան վրայ. և եթէ մէկը մեղքի մէջ կը տեսնէ և չ'ազգարարի և ետ չի դարձնիր, պատասխանատու է այդ մեղաւորին արեան:

8. Եպիսկոպոսը պարտաւոր է այս բոլոր ըսուածներուն ուշադրութիւն ընել և երբեք տիղի չտալ ստիպման, կաշառքի և այլնի առջև: Հակառակ պարագային, պատասխանատու է ձեռնադրիչ եպիսկոպոսը իր ըրած անարժան ձեռնադրութեան համար:

9. Եպիսկոպոսը պէտք է ընծայացունի համար կենցաղավարական կանոններ դնէ. մէկը ժամանակաւոր, ձեռնադրութեան առթիւ, իսկ միւսը ձեռնադրութեանէն ետքը՝ ցկեանս:

Ժամանակաւոր կանոնն է ընծայացունի կարողութեան յարմար պահեցողութեան շրջան մը, մէկ կամ երկու տարի, և Բաւսունքը, զոր պէտք է անցնէ «արթնութեամբ, աղօթիւք, ծնրադրութեամբ և արտասուօք»:

Ցկեանս կանոնն է Գրիստոսի պէս ապրել. հեպ, խոստարչ, մարգասէր, անյիշաւար, խաղաղարար և այլն: Չըլլալ շատաւրջիկ, գինարբու, պճնասէր և այլն:

10. Այլեւայ պատուէրներ հրեշտակային կեանք մը անցընելու համար:

Մանօք. — Գրգ կանոնին վերջը կուսակրօններու համար դիտողութիւն կայ մասնաւորապէս, որոնց յարաբերութիւնը բուրրովին կը խզուի աշխարհի հետ և իբր փաստ կը յիշատակուի այն կանոնը, որուն համեմատ կուսակրօն քահանայ պէտք է առաջնորդ ըլլայ ժողովրդեան: Հակառակ սակայն այդպիսի կանոնի մը գոյութեան, միշտ կուսակրօններ առաջնորդներ եղած են սկիզբէն ի վեր:

Նոյնիսկ կանոնական այս տրամադրութիւնները հակառակ են այն բոլոր իրաւունքներուն, որոնք կը տրուին Վարդապետին (կուսակրօնին) Սրենեաց դպրոցին մէջ, գաւազանի իշխանութեան հետ: Ինչպէս պիտի տեսնենք, Սրենեաց դպրոցին ըմբռնումով, թէ և վարդապետութիւնը եպիսկոպոսութիւն = առաջնորդութիւն չէ, բայց Վարդապետին տրուած իրաւունքները անբռնումով կ'ընեն զինքը եպիսկոպոսին և ուսուցանելու — անչուլտ ժողովրդեան — բացարձակ իշխանութիւն մը կը վայելէ ան: Այսպիսի դիրքի մը մարդը, առանկ կամ նուազ ընդարձակ շրջանակի մէջ, ինքնին տեական յարաբերութեան մէջ է ժողովրդին, աշխարհի հետ:

Արտատպւած Լեւոն Գաբարաբերէն, 1906

(Շարունակելի՝ 8)

